

Het Nederlands van Marnix Gijsen. Een onderzoek van het taalgebruik in zijn beschouwelijke stukken

door

DR. PAUL VAN HAUWERMEIREN

1. Inleiding

In TNTL, 91 (1975), p. 85-111 heeft G. A. van Es¹ het taalgebruik van Marnix Gijsen gepeild. De bedoeling van deze toetsing was feitelijkheden te registreren met het oog op de vraag in hoeverre de taaleigenaardigheden van zuidelijke streektalen dóórbreken in de algemene cultuurtaal. De feitelijkheden zijn afkomstig uit twee romans van Gijsen, nl. *Klaaglied om Agnes* en de *De val van Z.E. Minister Plas*². Volgens Van Es zouden we alle publikaties van Gijsen moeten uitkammen en analyseren om een betrouwbare basis te leggen voor de vergelijking met andere auteurs en op grond daarvan tot het trekken van historische ontwikkelingslijnen te kunnen komen. Ook acht Van Es het noodzakelijk dat de zaak van twee kanten bekeken wordt, door taalkundigen uit het Zuiden in samenwerking met taalkundigen uit het Noorden. Dit artikel is een Zuidnederlandse benadering. De taalgegevens die erin besproken worden, komen uit *Weer thuis* (1972), volgens de ondertitel een verzameling 'bedenkingen bij de dingen van onze dagen'³. Gijsen schreef die bedenkingen van 1869 tot 1972 voor de *Kunst- en Cultuuragenda*, een publikatie van het Paleis voor Schone Kunsten te Brussel.

We hebben onze keuze op dit werk laten vallen om twee redenen. Vooreerst omdat het geen roman is, maar een bundel thematisch geordende, anekdotische schetsen, die samen een soort gecommentarieerde kroniek vormen. Men kan verwachten dat

1. Van Es, G. A., *Het Nederlands van de Vlaamse (Antwerpse) schrijver Marnix Gijsen*, in *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 91 (1975), 85-111.

2. Het taalgebruik van Marnix Gijsen vertoont niet alleen invloed van zijn Antwerps dialect en het Frans, maar ten gevolge van zijn jarenlange verblijf in de V.S. ook van het Engels. Daardoor is Gijsens werk, voor het doel dat Van Es zich stelt minder geschikt. Hij had er beter aan gedaan een paar romans van de één jaar oudere Gerard Walschap te analyseren.

3. Gijsen, M., *Weer thuis. Bedenkingen bij de dingen van onze dagen*, 1968-1972. Amsterdam & Brussel, 1973², Paris-Manteau, 176 pp.

Gijsens taalgebruik in deze beschouwelijke stukjes niet hetzelfde is als in zijn romans. We komen met deze keuze te gemoet aan de wens van Van Es, dat niet alleen de romans van Gijsen, maar ook diens betogende geschriften zouden geëxcerpeerd worden. De tweede reden is belangrijker. Van de stukjes die in *Weer thuis* zijn opgenomen, bestaan twee versies, een oorspronkelijke en een bewerkte. De oorspronkelijke is gepubliceerd in *K&C*. Naar aanleiding van de bundeling heeft de uitgeverij deze stukjes laten herschrijven door de Noordnederlandse prozaïst Jeroen Brouwers. Deze omstandigheid maakt het ons mogelijk, door vergelijking van de oorspronkelijke tekst en de herschrijving, een lijst op te stellen van Vlaamse taaleigenaardigheden die om de een of andere reden onaanvaardbaar zijn voor een bovenmoerdijker. We kunnen verder onderzoeken of de herschrijving nog taaleigenaardigheden bevat die we als Vlaming ervaren als ontoelaatbare afwijkingen van het ABN. Voor de studie van de doorbraakverschijnselen zijn dan wellicht die eigenaardigheden de belangrijkste die in de herschrijving zijn blijven staan en door de Vlaamse onderzoeker niet eens opgemerkt worden. Dit zijn immers geen eenmalige of voor de taal van de auteur typische afwijkingen. Waren ze dat wel, dan zou de Vlaamse onderzoeker ze signaleren. Bovendien zijn deze afwijkingen zo subtiel dat ze een Noordniederlander niet of nauwelijks irriteren en dus onopgemerkt in zijn taalgebruik kunnen binnensluipen.

Uiteraard is het taalgevoel van de individuele onderzoeker een subjectieve toetssteen. De Vlaamse linguïst mist bovendien wel eens dit gevoel voor de juiste uitdrukkingwijze. Hij steunt bij de beoordeling van andermans taalgebruik in eerste instantie op een toevallig vergaard aantal weetjes: het A.B.N. is in de regel niet zijn moedertaal, maar een vreemde, weliswaar aan zijn moedertaal erg verwante taal, die hij vooral op school en via de massacommunicatiemiddelen geleerd heeft.

In wat volgt geven we eerst de door Brouwers gewijzigde afwijkingen en daarna de afwijkingen die ons bij het lezen van de herschrijving zijn opgevallen. We onderscheiden daarbij telkens wijzigingen op het gebied van de spelling, de morfologie, het woordgebruik en de syntaxis. De afwijkingen die we onder 'woordgebruik' vermelden, groeperen we per woordsoort. Als Gijsen schrijft 'tezelveertijd' voor 'terzelfder tijd' is dat een inbreuk op de vigerende spelling (het aaneenschrijven van *tezelve* en *tijd*), maar ook morfologisch (*ter* i.p.v. *te*) en wat het woordgebruik betreft (*zelve* voor *zelfde*) is er iets niet in de haak. In dergelijke gevallen hebben wij de afwijking in principe slechts eenmaal vermeld omdat we dit artikel niet al te zeer wilden laten uitdijen. Onze rubricering

heeft dus het nadeel dat we een aantal gevallen even goed in een andere afdeling hadden kunnen opnemen dan die waarin ze nu voorkomen. Hadden we er dan niet beter aan gedaan de afwijkingen aan te bieden in de volgorde waarin ze zich vertonen of, als we dan toch wilden rubriceren, een andere, waterdichte indeling te gebruiken? Het groeperen van de taaleigenaardigheden biedt het voordeel dat de vergelijking van Gijsens taalgebruik in *Weer thuis* met dat in een ander werk, al dan niet van dezelfde auteur, erdoor vergemakkelijkt wordt. We hebben echter niet gezocht naar de rubricering die voor zo'n vergelijking de meest verantwoorde is. We hebben ons materiaal zoveel mogelijk geschikt zoals M. Van de Velde in zijn artikel over het taalgebruik van Ward Ruyslinck in diens korte roman *De ontaalde slapers*⁴. De eerste druk van deze roman werd door een Vlaamse, de tweede door een Nederlandse uitgeverij op de markt gebracht. Een aantal Vlamismen uit de eerste druk komen in de tweede niet meer voor. Van de Velde heeft het taalgebruik van de twee drukken vergeleken. Ook heeft hij de afwijkingen van de Noordnederlandse norm opgezocht die in de tweede druk zijn blijven staan. Omdat het ook ónze bedoeling is aan te geven wat gewijzigd is en wat gewijzigd had moeten of kunnen worden, hebben we Van de Veldes indeling overgenomen. Voor de vergelijking van zijn en ons materiaal is dit ongetwijfeld de doelmatigste oplossing.

Niet alle veranderingen die Brouwers heeft aangebracht, zijn bedoeld om de taal van Gijsen meer aan de Noordnederlandse norm aan te passen. Dit blijkt b.v. uit de vervanging van de contaminatie *meesterstukwerk* door *meesterstuk* (167). Dergelijke verschillen tussen de oorspronkelijke tekst en de herschrijving hebben we in ons overzicht niet opgenomen. Het zijn trouwens niet altijd verbeteringen. Vergelijk *Hij dacht aan de gek die het (telefoonboek, V.H.) gelezen had en die zei: 'Als toneelstuk is het niets, maar wat een bezetting!'* met *Hij dacht aan de gek die het gelezen had en zei: 'Als toneelstuk is het niets, maar wat een bezetting!'* (87). Bij het aanbrengen van dergelijke onnodige wijzigingen gaat Brouwers ten slotte ook niet systematisch te werk. Er zit b.v. geen systeem in de manier waarop hij met de samen-trekking omspringt. Nevengeschikte zinnen waarvan de eerste ten gevolge van inversie met een aanloop begint, trekt hij samen.

Onlangs heeft minister Major zich boos gemaakt en heeft hij de reporters van het Flageyplein voor fascistisch gescholden / en de reporters van het Flageyplein voor fascistisch gescholden (82).

4. Van de Velde, M., *Iets over taalzuivering en taalgebruik*. In *Album Willem Pée*, Tongeren,, 1973, George Michiels, 384-393.

Op zekere dag had zij er genoeg van onsterfelijk te zijn en ze nam ontslag / en nam ontslag (143).

Na een kwartier heeft hij zijn kiel aangetrokken en is hij slagvaardig / en is slagvaardig (150).

Dit is geen verbetering want door de samentrekking wordt onduidelijk of de aanloop doorwerkt in de tweede zin. Als Gijsen zelf dergelijke zinnen in hun gemeenschappelijk element samentrekt, maakt Brouwers die samentrekking ongedaan.

Verder is daar V. Van Vriesland en waarschijnlijk nog een aantal anderen / en zijn er waarschijnlijk nog een aantal anderen (54).

Een bezwaar tegen samentrekking zou in dit geval kunnen zijn, dat de persoonsvorm *is* congrueert met *aantal* en niet met *anderen*. Maar dat kan niet het bezwaar van Brouwers zijn geweest, want de zin *een aantal chauffeurs zouden afgekeurd worden*, wijzigt hij in *een aantal chauffeurs zou afgekeurd worden* (80).

2. De oorspronkelijke tekst van Weer thuis en de beschrijving door Jeroen Brouwers

2.1. Spelling

Op dit gebied hebben wij geen volledigheid betracht. We signaleren alleen enkele gevallen waarin Franse invloed op de spelling of onzekerheid op het gebied van de woordvorming tot uiting komt.

reactionnaire / reactionaire (59)

fantaisieën / fantasieën (126)

francophonen / francofonen (145)

schuttingswoorden / schuttingwoorden (64)

wat een zootje / zootje (122)

2.2. Morfologie

Het bijv. nw. bij een onzijdig zelfst. nw. dat voorafgegaan wordt door een bepaald lidw. of een aanw. voornw., kreeg op een paar plaatsen de uitgang *-e* :

dit gezegend land / gezegende (93)

het eerste goed boek over Conscience / goede (120)

het meest stuntelig boek / stuntelige (129).

De uitgang *-e* wordt echter weggelaten na de comparatief *grover* in *een grovere psychologische fout* (87).

Het gemeenzame *mekaar* vervangt Brouwers door *elkaar*. Ook *zegde(n)* en *geraken*, bijzondere stijl voor resp. *zei(den)* en *raken* werkt hij weg.

Het is trouwens gemakkelijk want men kent mekaar het best / elkaar (15).

Nu men zich echter inspant om de twee delen van het land zoveel mogelijk van mekaar te vervreemden / elkaar (159).

Die het programma gezien hebben, zegden / zeiden (83).

Ze bekeek me wanhopig en zegde / zei (149).

Uit de mode geraken / raken (86).

De substantieven *termijn* en *wereld* krijgen het juiste genus :

het dertig dagen termijn / de dertig dagen termijn (10).

Naar mijn gevoelen is de wereld gewoon een gekkenhuis en indien men dat aanvaardt dan wordt het heel bewoonbaar / dan wordt ze heel bewoonbaar (137).

Het werkwoord *aanhoren* dat in het Zuidnederlands niet scheidbaar is, krijgt in de herschrijving het voltooid deelwoord met *-ge* :

De arme man had dit nieuws sprakeloos aanhoord / aangehoord (141).

Ware en *was*, beide preteritumvormen van *zijn*, verwisselen van plaats in de zin :

Indien Thucydides op tijd ware gekomen, was de stad bewaard gebleven (154).

Daardoor komt de vorm van de aanvoegende wijze in de hoofdzin en de vorm van de aantoonende wijze in de voorwaardelijke bijzin te staan. De zin luidt nu :

Indien Thucydides op tijd was gekomen, ware de stad bewaard gebleven.

Dit is een verbetering, omdat het voegwoord *indien* al te kennen geeft dat het hier gaat om een bijzin van voorwaarde.

Brouwers heeft vooral een groot aantal afleidingen weggewerkt die in het A.B.N. niet bestaan of althans in het alg. Nederlands niet de betekenis hebben waarin Gijsen ze blijkens de kontekst gebruikt.

De weerhoudenheid van de Engelssprekenden tegen het Frans heeft ook verband met religie / De weerhouding (112).

Uiterst zelden studeerden ze voor ingenieur, economist, bankier, enz. / econoom (112).

een verwoed masturbateur / masturbant (121).

een man die zelfs tussen vier muren aan oplichting kon doen / oplichterij (132).

We zijn maar 52 jaar kolonisten geweest / kolonialisten (137).

een vitalisch lyrisme / vitalistisch (28).

Zolang hij het had over militaire en diplomatische onderwerpen / diplomatieke (40).

Een braaf man die met zijn lief of zijn vrouw te bed gaat moet dus opletten want hij mag niet 'erotiek' zijn, hij moet 'seksueel' zijn / erotisch (78).

gehandikapeerde heren / gehandikapte (80).

Pieter Breugel was in Breugel gekend / bekend (107)

de proverbiale twee druppelen water / proverbiale (109) (daarnaast echter: de proverbiale zuinigheid der Nederlanders (15)).

Frans bleef ongekend in de relaties met Ottawa / onbekend (113).
de gekende spreuk / de bekende spreuk (173).

electorale folklore met een zeer marginaal belang / marginaal (173).

2.3. Woordgebruik

Zelfst. nw. :

winketten / loketten (10).

dat hij 100 t.h. akkoord met me ging / 100 procent (18).

Ik heb het stuk van die woelige en pretentieuze snotaap aandachtig gelezen / knaap (19).

zijn onafscheidbare wandelstok met zilveren knoop / knop (27).

charcuterie / vleeswaren (83).

brave buitenbewoner / boeren (90).

omdat hij in een kritiek van schilderijen, gepleegd door Koningin Wilhelmina, geschreven had dat H.K. Hoogheid van schilderen niets afwist / Hare Majesteit (92).

de Djemaa-al-Fna-plaats / het Djemaa-al-Fnaplein (108).

Pholien droeg een neusnijper die altijd in labiel evenwicht stond op een vrij onbeduidende probosus / neus (123).

dat de schilder de plage van Oostende had uitgebeeld op het moment dat men de badkarretjes verwijderde / het strand (135).

Om 9.55 houdt de schilder zijn penseel in de hoogte en aarzelt even of hij vrees met een verkeerde strook een onsterfelijk meesterwerk te bederven / met een verkeerde streek (150).

Hij staat majestueus op het gaanpad en hindert niemand / trottoir (165).

Daarna stelde hij vast dat zelfs met een tweelingspan er mogelijkheid bestaat om tussen boom en gaanpad te circuleren / trottoir (165).

een oosters meesterstukwerk / meesterstuk (167).

Bijv. nw.

In *Mira* maken we kennis met een collectie boerenbeesten van jewelste, dom, bekrompen, moorddadig en bloedschadig / bloedschendig (89).

werkw.

Ik trok er de aandacht op / ik vestigde er de aandacht op (10).
 een coquetterie die hij nooit heeft opgegeven / afgeleerd (17).
 Op gebied van de architectuur geldt dezelfde toestand ongeveer / is de toestand ongeveer dezelfde (38).
 dan weet men aan wat zich te verwachten / wat men kan verwachten (67).
 We zijn op dit gebied aan veel gewend geworden / aan veel gewend geraakt (92).
 Om criticus te worden moet je niets kunnen / hoef je niets te kunnen (128).
 Men moet slechts nagaan wat de lui lezen qua weekbladen / hoeft slechts na te gaan (128).
 We moeten niet veel schuldgevoel ontwikkelen / opbrengen (138).
 Een gemeenteraadslid stelde onlangs voor hem (een boom, V.H.) af te kappen / om te kappen (165).

Voorzetsel

Hier moeten drie soorten wijzigingen onderscheiden worden :

1) Vervanging van een voorzetsel door een ander :

de briefwisseling van Theunis en Gutt / tussen (17).
 M. Naessens heeft er over gewaakt dat het een uiterst waardige, haast ingetogen plechtigheid werd / op (29).
 zolang men van hem spreekt / over (83).
 Een melancholiek handelaar in religieuze 'kunst' heeft onlangs zijn hart daarover uitgestort met me / bij me (86).
 Hij kan je alles van Pieter vertellen / over (107).
 Een Nederlandse betweter heeft in een van de Middagen van de Poëzie verteld, als groot nieuws, dat Gezelle veel onbeduidende gedichten heeft geschreven / tijdens (121).
 Alva stookte later de heren op, over een traag vuurtje / boven (140).
 Ze hebben flink gewerkt op zo weinig tijd / in (147).
 Langs de francofone kant is er Suzanne Lilar / Aan (152).

2) Toevoeging van een voorzetsel :

eens dat hij een oordeel over iemand geveld had was er heel wat nodig om hem van idee te doen veranderen / was er heel wat voor nodig (24).
 Pijnlijk om lezen / om te lezen (56).

3) Weglating van een voorzetsel :

Er gebeuren echter op taalgebied vreemde dingen, in de laatste tijd / de laatste tijd (145).

Lidw.

Brouwers heeft het bepaald lidwoord geschrappt vóór substantieven in het meervoud die onbepaald gebruikt zijn en in een paar idiomatische uitdrukkingen.

al de mannen moesten homo's worden en al de vrouwen lesbische / alle mannen... alle vrouwen (78).

een concessionaris die deed de voetgangers 4 centimes betalen ; hij taxeerde de fietsers echter op 15 centimes / een concessionaris die voetgangers 4 centimes deed betalen ; fietsers taxeerde hij echter op 15 centimes (90).

Het rode boekje voor de scholieren / voor scholieren (141).

Als ik aan de Amerikanen uitlegde / toen ik aan Amerikanen uitlegde (156).

bij de duizenden / bij duizenden (85).

De Frans-Canadezen zijn in de meerderheid middeleeuws vroom / in meerderheid (112).

Voegw.

niemand heeft ook zodanig zijn stempel op een hele stad gedrukt als hij / niemand heeft zoals hij zijn stempel op een hele stad gedrukt (28).

Dergelijke mensen doodt men niet, men isoleert ze voor een tijd, anders worden het martelaren / want zoniet (34).

Ik hoor graag simpele mensen praten over hun stiel of hun bedrijf / en (77).

Want wat kan die seksualiteit anders betekenen dan hetgeen Bossuet zo welsprekend heeft bepaald als wanneer hij onze geboorte beschrijft / wanneer (78).

Als hij jong was, vrijde hij met een herbergprinses / toen (122).

Kort geleden heeft de Vlaamse Academie een knoeier zoals Walschap voorgesteld / als (125).

Als ik aan de Amerikanen uitlegde dat de staat in ons gezegend land tegen een bescheiden bedrag per jaar, via de radio en de TV de burgers amuseert, sticht en onderricht, dan keken ze ongelovig / Toen (156).

Wanneer ik aan de toehoorders vertelde dat in mijn legertijd de 'theorie van het kanon' aldus werd gedoceerd in het Nederlands / Toen (160).

hij had een stem zoals van een verkouden kikvors / als (171).

Voornw.

Voor eens had de keizer zijn persoonlijke leeuw of zijn persoonlijke schoothond niet bij / bij zich (39).

Dat kunt u allemaal leren uit een bijdrage van Francis Lauters / Dit (90).

Hoe de leden van ons Koninklijk huis in sommige pers worden behandeld, is welbekend / zekere (93).

die dit boek aanraakt, raakt een mens aan / wie (130).

2.4. *Syntaxis*

Tangconstructie :

In een aantal zinnen heeft Brouwers een zinsdeel in de tang geplaatst dat Gijzen er blijkbaar zonder stilistische redenen buiten geplaatst had.

Toen, voor de oorlog, La kermesse heroïque werd vertoond te Brussel / te Brussel werd vertoond (92).

Het is niet te verwachten dat vurige aanhangers van de dynastie zich boos zullen maken in Antwerpen om de karikatuur van Leopold II / zich in Antwerpen boos zullen maken (92).

Aangezien ik nooit verder ben geraakt dan waterzooi en carbonnades flamandes, heeft men haar niet op bezoek gezonden bij mij / bij mij op bezoek gezonden (102).

Een tijdens die veel gelijkenis vertoont met wat er rond 1920 in Vlaanderen voorviel op economisch en financieel gebied, heeft zich ook in Quebec ontwikkeld een twintigtal jaren geleden / heeft zich een twintigtal jaren geleden ook in Quebec ontwikkeld (113).

in Geel waar dergelijke gevallen liefderijk worden verzorgd sedert eeuwen / sedert eeuwen liefderijk worden verzorgd (126).

Dat de hertog die hervormers ophing of opstookte die priesters bij hun geslacht hadden opgehangen in 1566, was maar normaal / die in 1566 priesters bij hun geslacht hadden opgehangen (142).

Wanneer de heren afscheid van ons nemen rond middernacht, herinneren ze er ons aan op subtiele manier dat we allen sterfelijk zijn / herinneren ze er ons op subtiele manier aan (156).

Soms kun je het vraagteken duidelijk horen in hun stem / in hun stem horen (157).

Een paar keren heeft Brouwer het werkwoordelijk en het niet-werkwoordelijk deel van een werkwoordelijk gezegde dicht bij elkaar geplaatst :

Het staat historisch vast dat een aantal Nederlandse schrijvers zich, in de loop der eeuwen, van het Frans hebben bediend / in de loop der eeuwen, zich (54).

Niemand slaat op hem acht / slaat acht op hem (109).

De plaats van de bijwoordelijke bepalingen in de participium-constructie :

Zijn museum – bezocht door Engelse toeristen in de zomer – is een van de meest melancholische oorden van ons land / in de zomer bezocht door Engelse toeristen (56).
de zogezegd streng wetenschappelijke geschiedenis van de Tweede Bezetting door J. Gerard-Libois en José Potovitch geschreven / geschreven door J. Gerard-Libois en José Potovitch (80).

De doorbreking van de werkwoordelijke eindgroep :

dat de eentonigheid van zekere beroepen zodanig dreigt op de zenuwen te werken / op de zenuwen dreigt te werken (77).
er is en minimum van fatsoen dat men wel moet in acht nemen / in acht moet nemen (83).
Men zou er kunnen op wijzen / op kunnen wijzen (97).
Ik had het niet mogelijk geacht dat een uiterst conservatief volk zoals onze burens zijn, zo ongalant en on-literair zou te werk gaan / te werk zou gaan (119).
de schrijvers beweren dat men daar rekening moet mee houden / mee moet houden (145).

3. *Afwijkingen van het Algemeen Nederlands in de herschrijving van Brouwers*

In dit overzicht hebben we alleen afwijkingen opgenomen die kunnen worden toegeschreven aan de invloed van het Frans, het Engels of de Zuidnederlandse streektaal van de auteur.

Uitingen van slordigheid lijken ons b.v. te zijn :
de contaminatie in :

Calvijn die tot een der grootste geestelijke misdadigers van Europa moet gerekend worden (73) ;

het achterwege laten van de negatie *niet na zelfs* in :

Van het moderne begrip 'public relations' heeft tot hiertoe niemand – zelfs de Amerikanen die het uitgevonden hebben – een juiste bepaling kunnen geven (87).
Ik heb nooit met genoeg kwaad gezegd zelfs van het meest stuntelige boek (129).

het niet respecteren van de *consecutio temporum* in :

Hij baseerde zich op een gezegde van Karel Van de Woestijne die geschreven heeft dat de toren slechte architectuur was omdat men er doorheen kan kijken (164).

de pronominale aanduiding in :

Toen ik later las dat de kindersterfte, in het eerste levensjaar, in België ongeveer het dubbel bedroeg van wat het in Nederland was (89).

met het zwakke geslacht is het zo gesteld dat haar leden er dapper voor uitkomen dat ze mooi en aantrekkelijk denken te zijn (116).

de plaats van de bijwoordelijke bepaling in :

hij heeft ook oneindig veel geschreven in uitstekend Engels over zijn land (15).

In dit zeer persoonlijk journaal had de dichter de gewoonte niet alleen zijn persoonlijke bedenkingen te noteren (42).

het verwarrende gebruik van het anaforische *bij* in :

In 1838 bezocht Alexander Dumas ons land en schreef zijn *Excursions en Belgique*, wat nog altijd een leesbaar boekje is. Hij had een aanbevelingsbrief voor Leopold I, ging naar het Paleis waar hij gemakkelijker toegang kreeg dan bij een tweederangsbankier in Parijs en werd ontvangen door de particuliere secretaris, Van Praet. Deze jonge man zond hem naar Laeken waar hij met de Koning gezellig praatte. Hij was de 'roi le plus philosophe qui eût jamais existé, sans en excepter Frédéric'. Terug te Brussel dineerde hij in een restaurant met Van Praet. Hij had een krant gelezen waarin gezegd werd dat men de dag te voren het lijk van een vrouw in het kanaal van Laeken had gevonden. De journalist voegde er bij 'que c'était une ancienne maîtresse du roi, qu'il avait fait jeter à l'eau' (93).

het door elkaar gebruiken van *te*, *ten* en *ter* :

terzelvertijd (23) (57) (Van Dale : terzelfder tijd).

die mannen gingen te onder door hun eigen schuld (118).

ten zijnen voordele (125).

Ook aan bepaalde afwijkingen op het gebied van de spelling gaan we stilzwijgend voorbij. Niet door het Frans geïnspireerd is b.v. de grafie van

invalplan (39), toegejuichd (44), om bij hem in het gevlei te komen (48), individuën (138).

Terloops zouden we hier wel willen wijzen op het gebrek aan systeem wat betreft het gebruik van de hoofdletter en het koppeltaken, het van- en aaneenschrijven van samenstellingen en de spelling van familienamen met *van* of *van de*(*n/r*).

Het gebruik van de hoofdletter en het koppelteken :

kazerne of eerste-jaarsstudenten taal (59) ;
 frans-schrijvende Vlamingen (62), duitssprekende landgenoten (67)
 (daarnaast op p. 68 echter : Nederlandssprekenden) ;
 nederlands taalimperialisme (92), Zuid-Nederlandse schrijvers (160) ;
 anti-clericalisme (172), anti-nederlandse grapjes (61) ;
 het frans-belgisch cultureel akkoord (68), de Frans-waalse ver-
 taling (48) ;
 St. Thomas (153), (de gemeente) St.-Hubert (159), (het eiland)
 St. Helena (138) ;
 privébelangen (87), privé-milieu (126).

Het van- en aaneenschrijven van samenstellingen :

in zake openbare plechtigheden en vertoon (38), in zake huwelijk
 (170), inzake Engels en Amerikaans (50), inzake theologie (56),
 ter wille van (49), terwille van (56).
 bourgeois kader (37), Driestuivers opera (129), avant gardist (128).
 Wie gaat er naar toe (110), landen waar je... niet naar toe kunt
 gaan (103).
 van uit Brussel (159), van uit de hoogte (33).
 Hendrik Conscience had er in plaats genomen (65).
 wie op reis gaat wil 'er uit' (159).
 hoe de huidige wereld er uit ziet (19), toen het er op aan kwam
 (166).
 Het is onbetwistbaar dat een man die schrijft, zich zelf bloot
 geeft (170).

De spelling van familienamen met *van* of *van de* (*n/r*) :

Frits van den Belghe (48) naast Paul Van den Boeynants (83).
 Frans van Cauwelaert (24) naast Frans Van Cauwelaert (25).
 Victor E. van Vriesland (47) naast V. Van Vriesland (54).
 van van Dale (51) naast Van Van Duinkerken (48).

Niet alle afwijkingen zijn te rubriceren. Moeilijke gevallen zijn :

Vermits hij hem nooit gelezen heeft, behalve die betwiste stuk-
 jes (19).
 het invalplan op Europa (39).
 de beste publiek relations-man die het Lam Gods ooit heeft gehad
 (148).
 Zullen ze premier Eyskens (schilder op zijn uren) laten interviewen
 door Rubens ? (84) ('Op zijn uren' is een gallicisme : à ses heures
 = op de uren die hem schikken).
 Om te bewijzen hoe lastig en ernstig de taak van een jurylid van
 een schoonheidswedstrijd is, moet men vooreerst beseffen dat de
 schoonheid zelve slechts een bijkomend element in het oordeel
 is (166).

Onvermeld blijven ten slotte constructies die, hoewel niet verkeerd, bij Vlaamse auteurs onder invloed van het Frans veel frequenter voorkomen dan bij Nederlandse. De moeilijkheid in dezen is dat niet de individuele constructies onnederlands aandoen. Onnederlands is het veelvuldig voorkomen. We bedoelen hier vooral zinnen waarin het naamwoordelijk gezegde een bijvoeglijke bijzin is, ingeleid door een betrekkelijk voornaamwoord met ingesloten antecedent.

Wat nog het meest in hem trof was de ernst waarmee hij zijn beroep van auteur uitoefende (33).

Wat bij een verstandig en de Vlamingen niet ongenegen man, zoals van Vriesland, treft, is zijn geloof in een specifiek Vlaamse taal (48).

3.1. *Spelling*

Franse invloed is nog merkbaar in :

naïaden (29) ; réserve (51) ; critisch (52) ; Hermèsbeeld (56) ; Burgondiërs (67) ; fysisch (80) (daarnaast op p. 94 echter : fysische) ; personnages (95) (daarnaast op p. 147 echter : personages) ; apostrophe (121) ; détails (125) ; copist (131) ; tyrannie (140) ; répertoire (169) ; oasis (135) en naar analogie van o.a. oasis ook osmosis (62). Efeeb (65) kan tot stand gekomen zijn naar analogie van woorden als Fr. poète, Ndl. poët.

3.2. *Morfologie*

De uitgang -e is niet altijd toegevoegd aan het bijv. nw. bij een onzijdig zelfst. nw. dat bepaald wordt door een bep. lidw. of een aanw. vnw. :

het meest olympisch mannelijk naakt (29) ; het vernederend kwalitatief (50) ; het Amerikaans taalgebruik (50) ; het Vlaams volkskarakter (61).

De *buigingsuitgang* ontbreekt nog altijd in :

in de vreemde (15) ; Dat proza heeft zijn gelijke niet (37) ; een tweeëntwintig karaat Vlaming (146) ; Dat geeft iets menselijk aan die neutrale stof (156).

Er zijn in de herschrijving een paar *afleidingen* blijven staan die in het A.B.N. niet voorkomen, althans niet in de betekenis waarin Gijzen ze gebruikt :

contestatairs (43) ; Israëlieten (i.p.v. Israël's) (156).

de christene kruistocht (42); congenitale leugenaars (68); de nostalgieke romantiek van de Gaulle (213); diabolieke vreedheid (140); Hij blonk uit door zijn gigantisme en produceerde ontzaglijke lappen geschilderd doek (148); Zij beseften allen dat de tweetaligheid in ons land normaal en verplichtend was (161).

Het *genus* van de gebedsnamen 'de Weesgegroet' (163) en 'de Onze Vader' (163) is niet gewijzigd.

Ongewijzigd zijn ook blijven staan :

de protocol (39), de N.I.R. (52) en het magistraat (163).

Verder nog :

een vrij groot réserve (51); een grote blok steen (106) en in volgend copla (130).

De *omschreven comparatief en superlatief* is niet weggewerkt :

een meer komisch spektakel (138); Alva's repressie was even wreed maar meer systematisch (140); Het meest venijnige argument (145).

3.3. *Woordgebruik*

Zelfst. naamwoorden

postcheckrekening (9); een bewijs van goed gedrag en zeden (9); postmandaat (9); bedienden (in de betekenis van beambten) (10); in de zetel van Theunis (18); de na-oorlog (18); Waar heb je Gerard begraven? In alle intimiteit veronderstel ik (21); de minister van rechtswezen (23); dat geniale gedacht (24); beheerraad (25); Eén oogopslag volstond om de toeschouwer te overtuigen dat er geen pop op die brandstapel lag. Volgens de terminologie van de romantiek 'zwoegden' die boezems (26); een openbare verkoop (29); in universitaire middens (30); de hoofding (42); in aanwezigheid van de aangehoudene (43); op het eerste zicht (50); de leden van de Nederlandse weerstand (73); De dominee stemde toe maar moest de zaak aan zijn Kerkraad voorleggen (73); stiel (77); in het zicht van de rots van Gibraltar (77); die toeschouwers die een stijve hals hadden (80); een fysisch examen (80); Als je door het land rijdt dan zeggen plakkatens: 'behartig de belangen van je naaste' (87); Mijn wantrouwen tegen die heren dateert uit mijn verre jeugd toen ik ze tijdens het zomerverlof bezig zag (89); Een redacteur van Le Soir fietste met zijn vrouw langs het kanaal van Willebroek, hij werd door drie boeren overvallen die het koppel afsloegen (90); dat was - zei de politie

toen – slechts een klein percent van het totaal fysische misbruiken door vaders op hun dochters gepleegd (94); de hele stad was in ruïnes (96); toen de plichtigen aangehouden werden (97); weerstanders (97); Ik liep een winkel binnen waar men postkaarten verkocht (107); de dame des huizes (107); Het publiek zit in een grote ronde op de grond (108); apenstreken (108); Later merkte ik ook dat de Vlaamse inwijkelingen in de provincie Quebec zich meestal langs de kant der francofonen schaarde terwijl de Nederlandse immigrés de Engelse kant verkozen (112); Pholien droeg een neusknijper (123); wanneer ik door een rood licht rijd (125); de plichtige werd niet gestraft (132); Maar in eigen land hebben we geen geld om zaalbewakers te betalen in onze musea en bibliotheken (138); parking (138); gewetensvolheid (152); geschiedenis is bucht (154); omdat de tafel van vermenigvuldiging mij heel veel kopbrekens heeft gekost (155); schoonheidsprijskamp (166); (daarnaast echter op dezelfde bladzijde: schoonheidswedstrijd); holleblokken (167); haar benen waren lijk de armen van een kompas (167) (zoals de benen van een passer?); Hij moet materialen aanbrengen die bewijzen dat de man in kwestie niet zo heilig was als men het voorstelt (168); op het gemeentelijk vlak (172).

Bijv. naamwoorden

Tijdens zijn verkiezingscampagne heeft hij zich slechts ééns plichtig gemaakt aan een politieke zwakheid (40); de zogezegd vrije beroepen (112); talentvolle intelligente vrouwen (152); Dit systeem is eminent economisch (147); alhoewel ik in mijn jeugd een paradoxale vriend had (164); de hoge middeleeuwen (168).

Werkwoorden

Ik heb me op vijf plaatsen moeten aanbieden (10); drukte ik de hoop uit (18); Een professor van de U.L.B. wiens rumoerige echtgenote mij uit het zadel wilde lichten (...) kloeg mijn artikel aan (18); Al is heel zijn belangrijk oeuvre op de dood geconcentreerd (33); en dit als een beknellend harnas aanvoelt (37); dat de protocol tot het uiterste werd herleid (39); De meneer van de Militaire Veiligheid die met het eerste onderzoek tegen deze staatsgevaarlijke booswicht gelast was (43); hij bleef stil bij een citaat van Baudelaire (43) (hield of stond stil); Een paar jaar geleden had de regering plechtig verkondigd dat ze geen nieuwe belastingen zou heffen (81); Men mocht op niemand kritiek uitbrengen tenzij men een bron citeerde (83); Door dit alles zette Rome nu een streep (85); hij was oprecht en verstandig genoeg om er bij te voegen: 'goddank' (86); toen haalde je het waspoeder op (88) (te voorschijn); Men krijgt de indruk dat, zowat overal in de bestaande dynastieën de wetten op dit gebied in onbruik zijn gevallen (93); In het eerste maakte hij de inventaris van wat de

Blitzkrieg en de bezetting aan mensenlevens hadden gekost (97); in de kleine, lage ruimte waar het poppenspel gebeurde (110); Hij geeft Karaboos te verstaan dat hij hem zijn hoofd en zijn geslacht zal afkappen indien zijn vrouw hem zou bedriegen (111); Een emir gaat ten strijde tegen de christen honden (111); Daarom stelt het probleem van de kritiek zich voor mij op doodeenvoudige manier (130); De zogezegde 'literaire' activiteit van zijn gevangene, kon hem eventueel verkorting van straf tijd doen bekomen (132); Men kan zich gewoon niet inhouden van het lachen (137); Van welk gewest wij ook in Vlaanderen komen (145); Wanneer plakaten worden uitgeplakt (145); Ze neemt stelling tegen het vrouwelijke (153); die de zaken op punt zet (153); Hoe kan het anders zijn dat ze het deftige dorp Contich herdoopte tot Kontich (162); Bij de Walen staat het niet zo erg (163).

Het *verkeerde of overtollige hulpwerkwoord* is in de herschrijving van Brouwers meestal blijven staan. Alleen 'niet moeten' is systematisch door 'niet hoeven te' vervangen (cfr. supra).

– *moest(en)* in de voorwaardelijke bijzijn :

Moest hij ooit naar Antwerpen komen, dan zou hij raar staan kijken, indien een dame hem in ons oud-gotisch zou verklaren... (53); Je kunt je indenken welk een janboel ons leven zou worden indien we dit imperatief moesten opvolgen (87); Zie ook p. 57, 67, 149 en 159.

– *doen* i.p.v. *laten* :

Toen verleden jaar E. van Itterbeek, Weverbergh, Valeer de Pauw en ik de bundel De Slaapkamer van Roger Van de Velde deden bekronen (22); De eerste in Vlaanderen die het toneelwerk van Fernand Crommelynck recht deed wedervaren (30); Zie ook p. 53, 58, 108, 147 en 148.

– *gaan* i.p.v. *zullen* :

'Ze gaan toch geen kazuifels dragen', opperde hij (86); Hoe lang, Meneer Catilina, ga je nog met onze voeten spelen? Hoe lang gaat dat zottekensspel nog duren? (117).

– *zijn* i.p.v. *worden* :

Ik ben nog altijd geplaagd door de vraag wat het onderscheid is tussen seksualiteit en (burgerlijke) erotiek (79).

– *overtollig zou(den)* :

De heersende mode vergt nu dat men een man die een zeker gezag heeft zou belachelijk maken (82); Het meest venijnige argument

dat de francofonen tegen ons gebruiken is dat we de Blut-und-Boden theorie van de infame nazi's zouden overnemen (145); Constructief gezien, zou het hoog tijd worden dat we b.v. Keizer Karel zouden gedenken (148); Nu men zich echter inspant om de twee delen van het land zoveel mogelijk van elkaar te vervreemden, zou het wellicht niet ongewenst zijn dat men 'binnenlandse' reisbeurzen zou ter beschikking stellen van de reislustigen (159); Le Figaro Littéraire stelt het voor alsof het conflict de Beauvoir-Lilar een 'haarkepluk' tussen twee dames zou zijn met ons, mannen, als scheidsrechters (153); Aan schrijvers en plastische kunstenaars die dat vragen, geeft het ministerie van cultuur nogal grif een reisbeurs opdat ze de wereld zouden leren kennen en niet al te honkvast zouden worden (159); De idee dat ze ook voorzichtiger en trager zouden kunnen rijden, is al lang opgegeven (164); Ze zouden niet misstaan in een of andere Playboy, of in het repertoire van een handelsreiziger die wat in de wind zou zijn (169); dan komen er weer enkele honderdduizenden sukkels uit Oklahoma, uit Nebraska, uit Alabama naar hier om te creperen omdat wij, als vrije burgers onze beafsteak frites zouden kunnen eten (35); In de eerste plaats is het achterwerk van Conscience (vlezig of niet) niet zichtbaar tenzij men achter het beeld zou gaan staan (65); Zie ook p. 25, 28, 65, 87, 96, 144, 153 en 164.

– overbodig geworden :

dan geeft ze toe dat ze niet verkracht is geworden (169).

Voorzetsel

1) Het voorzetsel is niet vervangen :

In andere woorden (15); rond elf uur s'avonds (24); rond middernacht (156); Dat bleek ook over wat hij van zijn werk als leraar vertelde (33); Dat hij het een halve eeuw verzweeg, getuigt, om het met een plechtig maar gemeend woord te zeggen, voor de adel van zijn gemoed (43); een lezing houden in de B.R.T. (47); Men vergist zich echter soms over de betekenis van een groot man (56); Iedere Vlaming denkt over de Vlamingen veel goeds (61); Dat de Vlamingen congenitale leugenaars zijn op dit punt blijkt zelfs inzake onze diplomatie (69); als voorbereiding van hun inval van Engeland (74); Indien men van een persoon van het andere geslacht houdt (wat nog altijd voorkomt) dan mag men daar geen flauwe complimenten mee moeien (78); Er resulteren ook soms kinderen van die, aangezien het taboe, later in vreemde omstandigheden moesten opgroeien (94); Het merkwaardige is echter dat men nooit één woord verder over dit geval heeft gehoord (97); Haar enig verwijt tegen onze keuze (102); Het was gewoon het dégout om een land waar zulk een staking mogelijk was (103); Dat men de bibliotheek van Leuven per tombola gaat verdelen (105); wat hij weet over schrijven (129); dan schrijven de

francofone muurbekladders daaronder in krijt 'voor de apen' (145); Wat zeden betreft, zijn die niet ongeveer dezelfde over heel de Atlantische Gemeenschap (146); Ik meen dat, vergeleken bij naburige landen, ons land het hoogste percent aan standbeelden bezit (147); Dat de arbeider, nu en dan, op dit feit revanche neemt, is ook heel begrijpelijk (149); Daar helpt geen lieve-moedertje bij (152); het water dat door een lekke boot binnen sijpelt (163).

2) a. Het ontbrekende voorzetsel is niet toegevoegd:

hij was het met mij eens dat... (23); Een oogopslag volstond om de toeschouwer te overtuigen dat er geen pop op die brandstapel lag (26).

b. Het ontbrekende voorzetsel is niet toegevoegd en het verkeerde of overtollige voegwoord niet weggewerkt:

De uitgever drong aan opdat (31); Wanneer hij obstinaat Breugel als een Noord-Nederlander wilde annexeren (16); Toen Eisenhower als opperbevelhebber van de Amerikaanse strijdkrachten benoemd werd (39); menige nationale geschiedenis heeft als doel gehad het nationaal gevoel van de burgers te schragen (154).

3) a. Het overbodige voorzetsel is niet weggewerkt:

Ze zeggen aan hun toeschouwers (34); die aan de Gaulle zei (113); zodat de heer Coppé er alleen met de verbazing van af kwam (39); de schippers geven aan de moffen het historisch antwoord (74); toen ik aan de toehoorders vertelde (160).

b. Het overbodige voorzetsel is niet weggewerkt en de woordvolgorde niet gewijzigd:

toen ik, in een roman, een vrouw vriendelijk aan haar man deed zeggen: 'Kom naar bed, domme kloot' (58); Gaf hij bericht aan de vrouw (73); Dat ze stilaan de keel gaan uithangen van de lezers (75); Dit allereerste besluit dat zij afdwongen van de secretaris-generaal (80); het is nooit in het hoofd gekomen van een Amerikaanse zakenman daaruit munt te slaan (88); Dat was ook niet welgevallig aan de kunstenaars (136).

Lidwoord

Het bepaald lidwoord ontbreekt in:

op gebied van de architectuur (38); op andere gebieden hield hij er een stijl op na die de journalisten kans gaf hem te parodiëren (40); Karaboes en zijn vrouw gaan aan slag (111); wanneer een proces van heiligverklaring aan gang is (168).

Het onbepaald lidwoord ontbreekt in :

Daarin is wijziging gekomen (52) ;

Ook heb ik beroep gedaan op mijn jeugdherinneringen (145).

Het overbodige bepaald lidwoord is blijven staan in :

onze minister van de Nederlandse Cultuur (55) ; Al heel vroeg had ik de kans kennis te maken met sommige eigenaardigheden van onze grote pers (96) ; Nu ik de tijd heb (156) ; de sectie der kinderwagens (165).

Voegwoord

toen ik met hem omging, was hij twee of zelfs drie keer van de cataract geopereerd zodanig dat het portret dat hij van mij maakte er ongeveer uitzag lijk picturaal Brailleschrift (16) ; VL (lijkt dat op de achterkant van sommige auto's te lezen staat) (16) ; Zie ook p. 37, 87, 88, 93, 162 en 169.

en dan komen er weer enkele honderdduizenden sukkels uit Oklahoma, uit Nebraska, uit Alabama naar hier om te creperen omdat wij, als vrije burgers onze beafsteak frites zouden kunnen eten (35) ; Het is een enorm plein, min of meer in L-vorm waar 's morgens handel gedreven wordt in de meest verbazende koopwaren, maar dat, eens de commerciële transacties afgehandeld, ingenomen wordt door een bonte bende amuseurs (108) ; Dat was ook niet welgevallig aan de kunstenaar zodanig dat het derde jaar de minister zei 'wat een keurige lijsten hebt u toch' (136) ; De vrede is mij te lief opdat ik in het gelid zou treden om' de dames mee te laten genieten (144) ; ontzaglijke lappen geschilderd doek die des te pijnlijker aandoen in hun onbeduidendheid, dat hij in normale maten blijvend, een goed en inventief presurrealistisch schilder was (148) ; Meestal echter zijn de vaders van grote gezinnen geen feministen, zoniet zou ik voorstellen dat hij onze 'onsterfelijken' een vaderlijke wenk zou geven (144) ; Het is natuurlijk onzin te zeggen dat de taal gans het volk is. Zoniet, hebben we dan het recht Maeterlinck, Verhaeren en Marie Gevers voor ons op te eisen ? Zoniet, zijn we dan Nederlanders en vragen wij aan Juliana de Anschluss ? (146).

Voornaamwoord

welk i.p.v. *wat* voor :

Ik weet niet welke troost ik je kan bieden (20) ; je weet welk een asceet ik ben (21) ; Het is hier de plaats om te zeggen welk een grote rol Karel Jonckheere heeft gespeeld om Van de Velde's lot in de mate van het mogelijke te verzachten (22) ; Zie ook p. 38, 87, 117, 121 en 129.

zo'n i.p.v. *zulke* en vice versa :

waarom zo'n oude koeien uit de gracht gaan halen ? (35) ; een land waar zulk een staking mogelijk was (103).

Bijwoord

destijds (voor 'indertijd') (86) (162) ; vlakaf (90) ; Het is echter maar op het moment dat Alva met zijn zware fiscale politiek begon dat onze voorvaderen ernstig aan weerstand hebben gedacht (142) ; Na de lunch volgde er een question period die uren duurde en waar ook geen woord Frans werd gesproken (160).

Telwoord

Verschillende fietsers werden met messen bewerkt (91).

Uitdrukkingen

We schieten allemaal kemels (20) ; die niet beter had gevraagd (22) ; Toen hij de leden van de beheerraad van het Vleeshuis had wandelen gezonden (25) ; waarom zo'n oude koeien uit de gracht gaan halen ? (35) ; Ze hadden de vijand van het vaderland met de wapens geholpen, ze werden tegen de muur gesteld (42) ; dan zou hij raar staan te kijken (53) ; Terwijl zij zelf, zoals hierboven bewezen werd, helemaal niet zeker zijn van hun stuk (59) ; Er zijn nu tekenen aan de lucht dat de technisch-erotische vloedgolf ook het terrein der moderne poëzie heeft bereikt (75) ; Ik herinnerde hem aan het feit dat er destijds vlak bij het Vaticaan een winkelzaak bestond, die heette 'Bazar de religion'. 'Die is om zeep', zei de man (86) ; Het zal m.i. de glorie van Theo Lefèvre blijven dat hij die heren op hun plaats heeft gezet (103) ; Op zijn minst gezegd (97) ; Hoe lang, meneer Catilina, ga je nog met onze voeten spelen ? (117) ; Ik vroeg aan de ambassadeur me niet voor de aap te houden (125) ; de wijze waarop onze voorouders zich materieel en feestelijk uit de slag trokken (155) ; dat ze niet goed blij wisten met H. Claus (160).

3.4. *Syntaxis*

Een zinsdeel dat Gijsen blijkbaar zonder reden buiten de tang had geplaatst, heeft Brouwers niet verplaatst.

Ik herinner me een verhaal dat hij wellicht later heeft geschreven en dat hij op mij uitprobeerde blijkbaar (33).

Hij heeft één tweetalig Frans-Nederlands gedicht geschreven, een vers dat van aard is om de verstandhouding tussen onze beide landsdelen en Nederland te bevorderen op subtiële manier (54).

Indien we dat 'laatste taboe' verwijderen uit onze geest (95).

Wanneer plakkatens worden uitgeplakt in Brussel met als tekst 'Vlaamse scholen', dan schrijven de francofone muurbekladders daaronder in krijt 'voor de apen' (145).
 nu men moet gaan zoeken, in de Vlaamse provinciën naar een plekje ongeschonden groen (159).
 dat ergens een bekoorlijke dame op hem wachtte op een bank (172).

In de tang is het lijdend voorwerp een paar keren achter de bepaling blijven staan.

Toen Van de Woestijne vijftig werd, een pathetisch figuur geplaagd door eczeem en zielig, heb ik in naam van de jongere schrijvers hem hulde gebracht (20).
 Een intelligente Nederlander die al vele jaren ons observeert (172).

De doorbreking van de werkwoordelijke eindgroep is in de volgende zinnen niet ongedaan gemaakt.

ik heb hem er kunnen van afbrengen (24).
 In de correspondentie die ik daarna met hem voerde, heb ik hem er nooit kunnen toe brengen (30).
 tenzij hij er al de nadelige gevolgen wil van dragen (145).

Volgorde van de werkwoordvormen in de werkwoordelijke eindgroep: in de werkwoordelijke eindgroep die bestaat uit een persoonsvorm, een infinitief en een voltooid deelwoord komt dit voltooid deelwoord bijna altijd op de tweede plaats. Deze schikking is in het Noorden minder gebruikelijk, maar in het Zuiden de meest gewone. Voorbeelden:

zou geweest zijn (48)
 zouden gedaan hebben (62)
 moet gerekend worden (73)

maar:

gemaakt zou hebben (43).

4. *Besluit*

De afwijkingen van het Noordnederlandse idioom in Gijsens werk zijn talrijk en betreffen de spelling, de morfologie, het woordgebruik en de syntaxis. Men vraagt zich dan ook af of ze wel allemaal moeten worden toegeschreven aan Gijsens onmacht om zich te bedienen van de algemene cultuurtaal? Zijn m.a.w. alle afwijkingen ongewild of heeft de auteur nu en dan bewust een formulering verkozen die niet door de Noordnederlandse beugel kan? Het antwoord op deze vraag geeft Gijsen zelf en

nog wel in één van de stukjes uit *Weer Thuis*. Onder de titel 'Gescheiden door dezelfde taal?' schrijft hij:

Het wordt met de dag duidelijker dat het gezegde van G. B. Shaw over het onderscheid tussen het Engels en het Amerikaans, ook, mutatis mutandis, op het Noord- en het Zuid-Nederlands toepasselijk is: We are separated by the same language. De schrijvers van de Van Nu en Straks-generatie leden, qua taalgebruik, niet aan een inferioriteitscomplex tegenover het Noorden en schreven zoals ze lokaal gebekt waren: Streuvels, Buysse, Claes, De Clercq, Timmermans e.a.. Daarom klonken ze 'leuk' in Nederland. De schrijvers van mijn generatie wensten niet leuk te klinken en vermeden zoveel mogelijk provinciale termen en wendingen zonder daarom volkomen Noord-Nederlands te schrijven. Zij klampten zich aan van Dale vast en zagen met genoegen dat een aantal woorden stilaan het vernederend kwalitatief 'Zuid-Ned.' verloren maar toch blijven er nog een groot aantal woorden die goed alhoewel wellicht wat archaisch Nederlands zijn in Vlaanderen in omloop die ofwel in Nederland niet begrepen worden of niet aanvaard worden.

In hetzelfde stukje lezen we nog:

Men kan de vraag stellen of er een Vlaamse taal bestaat. De regering en de intelligentsia zeggen neen omdat in de laatste decennia, de afstand tussen de twee idiomen (Vlaams en Nederlands, V.H.) gedurig vermindert. We zeggen nu allemaal al netjes: vandaag de dag in plaats van de dag van vandaag. Toch blijft er nog een vrij groot réserve van woorden die alhoewel door van Dale aanvaard, in de oren van de Nederlanders ongewoon klinken en die dus uiteraard storend werken. Een nog groter aantal zijn er die van Dale ignoreert of verwerpt, en die wij, volkomen terecht, behouden. Er bestaat dus het gevaar dat iemand een boek zou schrijven: *De Vlaamse Taal*, zoals Mencken dat deed voor het Amerikans. Dit gevaar is des te groter omdat in Nederland het gezag van Van Dale ondergraven wordt. Dit bleek me duidelijk toen ik de doctorale scriptie las van een vlijtige Groningse doctoranda die mijn taalgebruik als onderwerp van haar thesis had genomen. Van Dale is voor haar geen gezag want als hij: deknaam, pseudoniem, schuilnaam op één lijn stelt, en wanneer ik deknaam gebruik, dan noteert zij: ik zou pseudoniem zeggen zodanig dat het criterium van het correcte Nederlands de spreektaal van de doctoranda wordt (t.a.p., p. 51)⁵.

Gijsen probeert dus provincialismen te vermijden. Hij oriënteert zich daarbij niet op het levende en dus veranderende taalgebruik in het Noorden, maar op het woordenboek van Van Dale, dat hij

5. Met de 'vlijtige Groningse doctoranda' bedoelt Gijsen mej. Jippers, die als studente aan het Nederlands Instituut der Rijksuniversiteit Groningen, o.l.v. Prof. G. A. Van Es een verkenning heeft ondernomen in het taalgebruik van Marnix Gijsen, speciaal in twee van zijn romans, nl. *Klaaglied om Agnes* en *De Val van Z.E. Minister Plas*.

ten onrechte het gezag van een officieel woordenboek toekent. Op één gebied aanvaardt hij het gezag van Van Dale echter niet: het gebruik van archaïsmen die in Vlaanderen nog niet als dusdanig worden gevoeld, maar in Nederland niet meer begrepen of aanvaard worden. Gewilde afwijkingen van de Noordnederlandse norm in het taalgebruik van Gijsen moeten dus alleen gezocht worden bij de verouderde woorden en wendingen of wat Gijsen daarvoor aanziet.

Als Gijsen er niet in slaagt het Nederlands te schrijven dat hij zou willen schrijven, is het niet verwonderlijk dat hij zijn uitgever toestemming geeft zijn werk door een Noordnederlandse redacteur te laten herschrijven. Die redacteur kan daarbij op twee verdedigbare manieren te werk gaan: hij wijzigt slechts wat voor Noordnederlanders onbegrijpelijk is of hij wijzigt alles wat de Zuidnederlandse afkomst van de auteur verraad. Tussenoplossingen gaan te ver en tegelijkertijd niet ver genoeg: het taalgebruik van de auteur wordt niet zoveel mogelijk gerespecteerd en het wordt evenmin zoveel mogelijk begrijpelijk en aanvaardbaar gemaakt.

Wat de herschrijving van *Weer thuis* betreft, stelt Brouwers het voor alsof hij een eerder maximalistisch standpunt heeft ingenomen terwijl de directeur van de uitgeverij Manteau, J. Weverbergh het laat voorkomen alsof de wijziging minimaal zijn. In een lange tirade onder de titel 'J. Weverbergh en ergheer'⁶ zegt Brouwers over Gijsen: „Heeft dan niemand zich ooit afgevraagd hoe het komt dat diens in Nederland, door de uitgeverijen Meulenhoff en Nijgh & Van Ditmar uitgegeven boekwerken in zo'n schabouwelijk barbarentaaltje zijn geschreven, terwijl zijn bij Manteau verschijnende boekwerken welhaast smetteloos Nederlands bevatten” (t.a.p., p. 12). Brouwers zou de tekst van Gijsen dus grondig bewerkt hebben, maar J. Weverbergh spreekt dat tegen: „Gijsen heeft ons honderd stukjes gegeven en gezegd: Halen jullie er maar uit wat prettig is voor de lezer. Dat waren snel geschreven stukjes. Jeroen Brouwers heeft ze gecorrigeerd, meer op zet- dan op taalfouten. Maar zoals altijd heeft Gijsen voor de publikatie eerst de drukproeven gekregen. Want wat wij ook als uitgevers voorstellen, het moet de schrijver zijn die in laatste instantie beslist”⁷. Uit ons onderzoek is gebleken dat de herschrijver veel bedenkelijke afwijkingen heeft weggewerkt, maar dat er nog meer zijn blijven staan. Het is dus niet waar dat Brouwers de teksten

6. Brouwers, J., *Weverbergh en ergheer*, in *Maatstaf*, 24 (1976) nr. 12, 1-27. Een verkorte versie van dit artikel is verschenen in *Vrij Nederland* van 25 december 1976 met als ondertitel: *De finale ontmaskering van de Vlaams literatuur*.

7. Geciteerd in B. Van der Velden, *Het Vlaams en het Algemeen Beschaafd*, in *Cultureel Supplement van NRC Handelsblad*, 28.1.77.

meer op zet- dan op taalfouten heeft gecorrigeerd, maar het is evenmin waar dat *Weer thuis* welhaast smetteloos Nederlands bevat.

Het is natuurlijk niet uitgesloten dat Brouwers wel alles heeft aangestreept wat 'fout' was, maar dat Gijsen slechts een beperkt aantal veranderingen geaccepteerd heeft. In dit geval zouden heel wat afwijkingen in de herschrijving niet door Brouwers getolereerd zijn, maar door Gijsen gewild. De vergelijking van de aanstrepingen in het manuscript met de wijzigingen in de herschrijving zou in deze aangelegenheid meer klaarheid kunnen brengen.

Zelden gebeurt het dat de oorspronkelijke en de in algemeen Nederlands herschreven versie van een Vlaams literair werk beide uitgegeven zijn. Veel manuscripten van Vlaamse auteurs worden eerst gepubliceerd nadat ze, wat het taalgebruik betreft, door een Noordnederlander bewerkt zijn. De lezer heeft van deze ingreep geen weet. Het is dus een vervalsing, waardoor we nog moeilijk te weten kunnen komen wat de Zuidnederlandse schrijvers in hun literaire werken van de algemene taal terecht brengen, tenzij we toegang hebben tot de manuscripten. In algemeen Nederlands herschreven romans van Vlaamse auteurs geven ons de valse indruk dat de invloed van de Zuidnederlandse streektalen, van het Frans en de puristische reactie op de infiltratie van het Frans sneller is afgenomen dan in werkelijkheid het geval is.